BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg
BG PULSE JOURNAL

UDK: 373.3.091.33:502

BOSHLANG'ICH SINF TABIATSHUNOSLIK DARSLARIDA ILMIY DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHDA ALLOMALAR MEROSIDAN FOYDALANISH YO'LLARI VA METODIKASI

Ikromjanova Gulhayoxon
ikromjanova98@gmail.com
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.23238597

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf tabiatshunoslik darslarida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda Sharq allomalari merosidan foydalanishning amaliy yo'llari va metodikasi yoritilgan. 1–4-sinf "Tabiatshunoslik" ("Atrofimizdagi olam") fani dasturi mazmuni tahlil qilinib, har bir sinf mavzulari bilan tegishli alloma merosi o'rtasidagi mazmuniy bog'liqlik jadval asosida ko'rsatib berilgan. Integrativ-hikoya, ko'rgazmali-vizual, "kichik tadqiqotchi" loyihasi, fanlararo integratsiya, multimedia va didaktik o'yin kabi metodlarning tabiatshunoslik darsida qo'llanish yo'llari tavsiflangan hamda namunaviy dars parchasi keltirilgan. Tadqiqot mavjud o'quv dasturlari, metodik adabiyotlar tahlili va pedagogik kuzatishlarni umumlashtirish asosida olib borilgan. Ishlab chiqilgan metodik model boshlang'ich sinf o'qituvchilariga amaliy faoliyatida foydalanish uchun tavsiya etiladi.
Kalit so'zlar: tabiatshunoslik, ilmiy dunyoqarash, allomalar merosi, metodika, integrativ ta'lim, kichik tadqiqotchi, didaktik o'yin, boshlang'ich sinf.

Аннотация. В статье раскрываются практические пути и методика использования наследия восточных мыслителей в формировании научного мировоззрения учащихся начальных классов на уроках естествознания. Проанализировано содержание программы предмета «Естествознание» («Окружающий мир») для 1–4 классов, в таблице показана содержательная связь между темами каждого класса и наследием соответствующих учёных. Описаны пути применения таких методов, как интегративный рассказ, наглядно-визуальный метод, проектный метод «маленький исследователь», межпредметная интеграция, мультимедиа и дидактические игры, приведён образец фрагмента урока. Исследование опирается на анализ действующих учебных программ, методической литературы и обобщение педагогических наблюдений. Разработанная методическая модель рекомендуется учителям начальных классов для практического применения.
Ключевые слова: естествознание, научное мировоззрение, наследие мыслителей, методика, интегративное обучение, маленький исследователь, дидактическая игра, начальные классы.

Abstract. The article presents practical ways and a methodology for using the heritage of Eastern scholars in forming a scientific worldview among primary school pupils in natural science lessons. The content of the 1st–4th grade "Natural Science" ("The World Around Us") curriculum is analyzed, and a table shows the content-based links between each grade's topics and the heritage of the relevant scholars. Methods such as the integrative-story method, visual-demonstrative method, the "young researcher" project method, cross-curricular integration, multimedia resources, and didactic games are described, together with a sample lesson fragment. The study is based on an analysis of current curricula and methodological literature combined with generalized pedagogical

observation. The proposed methodological model is recommended for primary school teachers to use in practice.

Keywords: natural science, scientific worldview, scholars' heritage, methodology, integrative learning, young researcher, didactic game, primary grades.

Kirish

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilari tabiatshunoslik darslarida o'quvchilarga zamonaviy ilmiy bilimlarni yetkazish bilan bir qatorda, ularda milliy qadriyatlarga asoslangan ilmiy dunyoqarashni ham shakllantirishi lozim. Amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, Sharq allomalarining merosi ko'proq ona tili, o'qish yoki tarbiya darslarida qisman yoritiladi, tabiatshunoslik darslarida esa bu meros tizimli va maqsadli tarzda qo'llanilmayapti [1; 3]. Natijada o'quvchilarda tabiiy-ilmiy bilimlar bilan milliy ilmiy meros o'rtasidagi bog'liqlik yetarlicha shakllanmay qolmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi — boshlang'ich sinf tabiatshunoslik darslari mazmuniga Sharq allomalari merosini singdirishning aniq amaliy yo'llarini, metodlarini va vositalarini ishlab chiqish hamda o'qituvchilar uchun qo'llash mumkin bo'lgan metodik model taklif etishdan iborat.

1. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida 1–4-sinf "Tabiatshunoslik" ("Atrofimizdagi olam") fani o'quv dasturi va darsliklari mazmuni tahlil qilindi, mavzu bo'yicha mavjud ilmiy-metodik adabiyotlar umumlashtirildi, shuningdek boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik faoliyati kuzatildi. Tahlil-sintez, tizimli yondashuv va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanilgan holda, allomalar merosidan foydalanishning mazmuniy va metodik yo'nalishlari aniqlandi.

2. Allomalar merosidan foydalanishning amaliy yo'llari

1) Integrativ-hikoya usuli. Dars mavzusiga oid tabiat hodisasi haqidagi ilmiy tushunchani tegishli allomaning qisqa (3–5 daqiqalik) hayotiy yoki ilmiy voqeasi orqali kiritish. Masalan, suv aylanishi mavzusini o'rganishdan oldin Beruniyning tabiat hodisalarini kuzatishga bo'lgan qiziquvchanligi haqida qisqa hikoya aytib berish.

2) Ko'rgazmali-vizual metod. Allomalarning portretlari, ular yashagan davr xaritalari, ishlatgan asboblari (masalan, Ulug'bek observatoriyasi maketi, sekstant tasviri) aks ettirilgan plakat va infografikalardan foydalanish orqali o'quvchilarda vizual xotirani faollashtirish.

3) "Kichik tadqiqotchi" loyiha metodi. O'quvchilarga Beruniy yoki Ibn Sino kabi "kuzatuvchi" bo'lish vazifasi berilib, ular o'simlik o'sishi, ob-havo o'zgarishi yoki Oy fazalarini bir necha hafta davomida kuzatib, alohida kuzatuv daftarchasiga qayd etib boradilar. Bu metod bolalarda mustaqil kuzatish va xulosa chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

4) Fanlararo integratsiya. Tabiatshunoslik darsini o'qish, ona tili va "Tarbiya" darslari bilan bog'lab, allomalar haqidagi qisqa matnlar, topishmoq va maqollar orqali mavzuni mustahkamlash.

5) Multimedia va raqamli resurslar. Milliy ta'lim portallaridagi qisqa animatsion videolar, taqdimotlar va interaktiv xaritalardan foydalanib, allomalarning kashfiyotlarini bolalarga jonli tarzda tushuntirish.

6) Didaktik o'yinlar va viktorinalar. "Kim ilmiy kashfiyot qilgan?", "Alloma va uning kashfiyoti" kabi topshiriq-o'yinlar orqali bilimlarni o'yin shaklida mustahkamlash va o'quvchilar faolligini oshirish.

3. Sinflar bo'yicha mavzular va allomalar merosi o'rtasidagi mazmuniy bog'liqlik

Quyidagi jadvalda "Tabiatshunoslik" fanining 1–4-sinf asosiy mavzulari muallif tomonidan tegishli alloma merosi bilan taklif etilayotgan mazmuniy bog'liqlik asosida tizimlashtirilgan.

Sinf	Tabiatshunoslik mavzusi	Tavsiya etilayotgan alloma / meros	Foydalanish yo'li
I	Suv, uning inson va tabiat uchun ahamiyati	Abu Rayhon Beruniy — suv aylanishi va tabiat hodisalarini kuzatishi	Integrativ-hikoya, ko'rgazmali plakat
I	Jonli va jonsiz tabiat	Ibn Sino — tabiat obyektlarini tasniflash uslubi	Didaktik o'yin "Jonli-jonsiz"
II	Jism va moddalar, ularning xossalari	Ibn Sino — minerallarni to'rt guruhga tasniflashi	"Kichik tadqiqotchi" kuzatuv daftarchasi
II	Havoning xossalari va ahamiyati	Beruniy — tabiat hodisalarini o'lchashga asoslangan yondashuvi	Amaliy tajriba-kuzatish
III	Quyosh sistemasi, Yer va Oy	Ahmad Farg'oniy, Mirzo Ulug'bek — astronomik kuzatuvlari	Multimedia taqdimot, planetariy maketi
III	Yer yuzasi va uning qismlari	Muhammad al-Xorazmiy — geografik xarita ishlash merosi	Xarita bilan amaliy ish
IV	O'zbekiston tabiati va boyliklari	Beruniy, Ulug'bek — vatan tabiatini ilmiy o'rganish an'anasi	Loyiha ishi, ekskursiya-topshiriq
IV	Tabiatni asrash va undan oqilona foydalanish	Forobiy — tabiiy fanlar va odob-axloq uyg'unligi haqidagi qarashlari	Fanlararo integratsiya, munozara

1-jadval. Sinflar bo'yicha tabiatshunoslik mavzulari va allomalar merosi o'rtasidagi taklif etilgan bog'liqlik (muallif ishlanmasi)

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir sinf bosqichida o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda allomalar merosidan turli shakl va metodlar orqali foydalanish mumkin. Quyi sinflarda (I–II) hikoya va o'yin shaklidagi metodlar, yuqori sinflarda (III–IV) esa loyiha, kuzatuv va munozara kabi faollashtiruvchi metodlar ustunlik qilishi maqsadga muvofiqdir.

4. Namunaviy dars parchasi

III sinf "Quyosh sistemasi" mavzusidagi darsning kirish qismiga misol: "Bolalar, IX asrda yashagan buyuk allomamiz Ahmad Farg'oniy Quyosh, Oy va yulduzlarni kuzatib, ularning harakati haqida kitob yozgan va hatto Yer sharining kattaligini hisoblab chiqqan. U buni qanday qilgan bo'lishi mumkin, deb o'ylaysiz? Kelinglar, bugungi darsda biz ham kichik olim bo'lib, osmon jismlari haqida bilim olamiz". Ushbu kirish so'zidan so'ng o'quvchilar bilan Quyosh sistemasi maketi yordamida kuzatish-suhbat tashkil etiladi va dars davomida Farg'oniy hamda Ulug'bekning astronomiyaga qo'shgan hissasi haqida qisqa ma'lumot beriladi.

Xulosa va tavsiyalar

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: birinchidan, tabiatshunoslik dars ishlanmalariga allomalar merosiga oid qisqa ma'lumotlarni tizimli kiritish; ikkinchidan, integrativ-hikoya, "kichik tadqiqotchi" loyihasi va didaktik o'yin kabi metodlarni sinf yoshiga mos ravishda qo'llash; uchinchidan, fan o'qituvchilari uchun allomalar merosini tabiatshunoslik mavzulari bilan bog'lovchi metodik qo'llanma va ko'rgazmali materiallar tayyorlash. Taklif etilgan metodik model boshlang'ich sinf o'quvchilarida nafaqat tabiiy-ilmiy bilimlarni, balki milliy g'urur va mustaqil ilmiy tafakkurni ham uyg'un tarzda shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'lim Davlat ta'lim standarti (boshlang'ich ta'lim bosqichi). – Toshkent, 2021.
3. 1–4-sinflar uchun "Tabiatshunoslik" ("Atrofimizdagi olam") fani o'quv dasturi va darsliklari. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi.
4. Eshqorayev Q. Boshlang'ich ta'limda "STEAM" yondashuv – innovatsion metodika // Xalq ta'limi jurnali, 2023.
5. Jumayeva N.A. Sharq allomalarining ilmiy merosi: o'quv qo'llanma. – Buxoro: "Sadriddin Salim Buxoriy" – Durdona nashriyoti.
6. Saidnazarova G.B. Tarbiya fanini o'qitish metodikasi. – Buxoro: BuxDU nashriyoti.
7. Ahmedov A. Ulug' allomalar: Xorazmiy, Farg'oniy, Ulug'bek. – Toshkent: Fan, 1983.
8. Rasulova M. Abu Rayhon Beruniyning tabiatshunoslikka oid merosi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
9. Abdullayev I. Ibn Sino tabiiy-ilmiy qarashlari tarixidan. – Toshkent: Fan, 2015.
10. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent, 2004.
11. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo shakllantirish metodikasini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari // Jamiyat va innovatsiyalar – Termez davlat pedagogika instituti ilmiy jurnali, 2022.
12. Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi: o'quv-uslubiy majmua. – Namangan: NamDPI, 2022.